

АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто акмеологічний підхід у теорії та практиці післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: акмеологія, акмеологічний підхід, вихователі дошкільного навчального закладу, професіоналізм, післядипломна освіта.

У Національній доктрині розвитку освіти зацентровано увагу на тому, що підготовка педагогічних і науково-педагогічних працівників, їхнє професійне вдосконалення є важливою умовою модернізації освіти, а отже потреба в професіоналах зростає з кожним днем. Прагнення до модернізації зумовлює бажання розвитку й удосконалення української педагогічної освіти з метою виходу на європейський простір; ураховує концептуальні засади Болонського процесу, що є актуальним зовнішнім чинником впливу на педагогічну систему України. Історія дослідження професіоналізму сягає тисячоліть. На сьогодні ми маємо *систему спеціальних наук*, в основі яких теорія і практика розвитку дорослої особистості як професіонала. Серед цих наук нас цікавлять такі, що можуть забезпечити професійний розвиток педагогів в умовах системи післядипломної педагогічної освіти, зокрема їхнє творче самовираження як показник високого рівня роботи (повної реалізації вимог Національної доктрини розвитку освіти, освітніх стандартів, концепцій, програм).

Поняття розвитку дорослої особистості (як професіонала) вивчає коло наук: акмеологія (Б. Ананьєв, А. Бодалєв, Н. Вишнякова, Г. Данилова, А. Деркач, В. Зазикін, Н. Кузьміна, Л. Орбан, М. Рибніков), аксіологія (К. Бакрадзе, Дж. Дьюї, Л. Чухіна), андрагогіка (Б. Ананьєв, С. Вершловський, С. Змеєв, Ю. Кулюткін, Г. Сухобська), педагогічна психологія та педагогічний менеджмент (Г. Ельнікова, В. Крижко, Є. Павлютенков, Л. Столяренко), синергетика (М. Богуславський, О. Князева, С. Кульневич, В. Лутай, О. Чорний), серед яких проблема розвитку професіоналізму є однією з найголовніших. Завдяки синергетичному зв'язку зазначених наук ми можемо *визначити пріоритети розвитку дорослої особистості як професіонала* (сучасного вихователя дошкільного навчального закладу).

Мета статті – розкрити й обґрунтувати особливості акмеологічного підходу у теорії та практиці післядипломної педагогічної освіти.

Цінність для нашої роботи мають розробки російських учених, зокрема А. Деркача й В. Зазикіна з питань активної розробки методологічних засад акмеології. Дослідники наголошують на тому, що професіонал – це суб'єкт професійної діяльності, який має високі показники професіоналізму особистості та діяльності, самоефективності, високий професійний і соціальний статус, систему особистісної та діяльнісної нормативної регуляції, що динамічно розвивається, постійно спрямований на саморозвиток і самовдосконалення, на особистісні та професійні досягнення [1, с. 227]. Й додаючи, “це фахівець, здатний до творчого самовираження – показника його “професійної зрілості” та розвитку, професіо-

налізму діяльності (“якісна характеристика суб’єкта праці, що відображує високу професійну кваліфікацію і компетентність, розмаїття ефективних професійних навичок і вмінь, у тому числі оснований на творчих рішеннях, володіння сучасними алгоритмами та способами рішення професійних завдань, що дає змогу здійснювати діяльність із вищою і стабільною продуктивністю; характеристика, що підлягає подальшому розвитку”» [1, с. 227]).

Згідно з авторською теорією, у вихователя, здатного до творчого самовираження, насамперед мають бути розвинутими *педагогічні цінності* (загальні педагогічні цінності, високоосвіченість, творчість, особистий досвід, науково-пошукова діяльність, генерація нових ідей), *характерологічні особливості* (ініціативність, упевненість, працездатність, готовність до альтернативного мислення).

Причому, щоб мати можливість постійного підвищення кваліфікації вихователів дошкільних навчальних закладів, потрібно ґрунтовно дослідити теорію і практику професійної діяльності особистості. Однією з провідних наук, що розглядають розвиток дорослої особистості як професіонала, є акмеологія (галузь наукового знання, об’єктом вивчення якої є “людина в динаміці самоактуалізації її творчого потенціалу, саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення в різних життєвих сферах, у тому числі в освіті, самостійній професійній діяльності системі підвищення кваліфікації” [3, с. 6]) має закон самовираження особистості в професії [1, с. 52]), що в ньому описуються всі процеси та механізми професійного самовизначення, самоствердження, самореалізації, професійного образу “Я” та особистісно-професійного зростання в контексті самовираження особистості в професії. Через акме (“вища точка, період розквіту особистості, найвищих її досягнень...” [1, с. 217]) або акме колективне (“прояв високого професіоналізму в груповій діяльності...” [1, с. 217]) особистість виявляє свою сутність. Предметом вивчення акмеології є професійна зрілість, професіоналізм педагога, їхнє вдосконалення (що є провідною метою системи післядипломної педагогічної освіти). Основне поняття акмеології – зрілість (досконалість).

Якщо керуватись теорією вищезазначеної науки, то професіоналізм – структура акмеологічних здібностей у професійній діяльності (навчально-виховна діяльність і діяльність у системі післядипломної педагогічної освіти), що може складатися: зі здатностей до досягнення людиною максимально високого ступеня професійного розвитку, можливого для певного відрізка часу, здібності передбачати ситуації нерівномірних ситуацій, здібності самому створювати умови (середовище) для реалізації висхідного вектора свого професійного розвитку. Тут важливу роль відіграє здібність до прогнозування і планування своєї особистої професійної діяльності, здібність сприяти реалізації професійної діяльності навколишній, здібність знаходити принципово нові способи інтенсифікації процесу професійного розвитку в межах його висхідного вектора [5, с. 82–84]. Зазначені акмеологічні здібності виразно свідчать про власне підґрунтя формування – творчі здібності та вказують на їх взаємозалежність і важливість у розвитку кожної особистості, особливо як професіонала: “акмеологічні здібності за своєю природою є творчими, однак, виростаючи з творчих здібностей, вони: набувають власні акмеологічні механізми формування – самоосвіту та саморозвиток, самовиховання та самовдосконалення, самоконтроль і самоорганізацію, самовизначення та саморегуляцію; набувають тільки їм притаманні властивості, що забезпечують принципову незавершеність процесу розвитку. Унас-

лідок цього акмеологічні здібності стають найважливішим фактором розвитку людини, досягнення нею акме і подальшого інтенсивного руху – від однієї верхівки до іншої” [5, с. 84].

Цікавими для нашого дослідження є аргументи про можливі шляхи розвитку професіоналізму, акмеологія дає змогу проектувати розвиток особистості як професіонала в умовах післядипломної освіти, одним із провідних шляхів розвитку якого є утворення акмеологічної моделі. Післядипломна педагогічна освіта покликана формувати професіоналів, а отже, своєю метою вбачає розвиток, підвищення кваліфікаційного рівня професіонала.

Як вважає більшість науковців, традиційна система освіти, що спирається на принципи класичної науки, вже не здатна ефективно виконувати роль засобу освоєння людиною світу, й тому виникла необхідність розробки нової парадигми освіти, що відповідала б новому світобаченню XXI ст. Останнім часом усе більшу популярність серед методологів педагогіки набуває ідея впровадження в педагогічну теорію й, відповідно, у педагогічну практику основних положень *синергетики* – нового філософського напрямку, що претендує на метанауковий статус. Синергетика, що виникла на стику різних наукових шкіл, досліджує універсальні закономірності еволюції й самоорганізації складних систем будь-якого типу, як природних, так і соціальних, котрі перебувають у стані нестійкості й хаосу [4].

Згідно із теорією синергетики, виділимо основні аспекти цілісної системи (для нас системою є процес творчого самовираження), що полягають у таких твердженнях: важливою властивістю складних систем є їхня організація; умовами динамічного розвитку системи є наявність в її структурі нестійких станів; сучасний стан системи визначається, формується, організується її майбутнім станом; поле шляхів розвитку системи має альтернативи і визначається внутрішніми властивостями системи; визначним для переходу системи на новий рівень розвитку можуть стати незначні впливи [6, с. 87].

Необхідно враховувати той факт, що педагогічна психологія дає змогу професіоналу “використовувати досягнення психології для вдосконалення педагогічної практики” [8, с. 3], психологія професійної освіти є галуззю педагогічної психології, що досліджує “психологічні механізми освіти та виховання у системі професійної освіти, механізми оволодіння професією, під якою розуміють рід трудової діяльності, що вимагає певної підготовки і є звичайним джерелом існування” [8, с. 399]. Цікавим для вивчення є організація професійної освіти, що має підпорядковуватись ряду принципів: “принцип відповідності професійної освіти сучасним світовим тенденціям спеціальної освіти; принцип фундаменталізації професійної освіти вимагає зв’язку з психологічними процесами здобуття знань, формування образу світу (Є.А. Клімов), з установленням проблеми набуття системних знань; принцип індивідуалізації професійної освіти вимагає вивчення проблеми формування професійно вагомих якостей, які необхідні представникові тієї чи іншої професії” [8, с. 399–400].

Відзначимо, що “перед психологією праці постало завдання відповісти на соціальне замовлення з підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Однією з головних стала проблема професіоналізму: виявлення закономірностей формування і вдосконалення робочих вмінь і навичок, їх перебудова і функціонування за нових умов, процес формування професійних здібностей, розробка психологічних питань професійної освіти. Професійне самовизначення розглядається як

процес, що охоплює весь період професійної діяльності особистості: від виникнення професійних намірів до виходу з трудової діяльності й основною детермінантою правильного вибору є професійний інтерес або професійна спрямованість” [8, с. 407–410].

Вважаючи цю тенденцію ваговою, не менш важливим, на нашу думку, є функціонування аксіології, яка передбачає дослідження професіоналізму вихователів дошкільних навчальних закладів як самоцінності особистості, “зв’язків різноманітних цінностей між собою, соціальними та культурними факторами і структурою особистості” [2, с. 491]. Спільним твердженням багатьох учених (Дж. Дьюї, К. Льюїса, А. Мейнонга, Р. Перрі та ін.) є таке, що “джерело цінностей – у біопсихологічно інтерпретованих потребах людини, а самі цінності можуть бути емпірично фіксовані як специфічні факти реальності, що її можна спостерігати” [2, с. 491]. Отже, діяльність професіонала можна розглядати як самоцінність особистості вихователя, дорівнюючи її до загальної структури цінностей.

Андрагогіка дає можливість професійного вдосконалення через “специфічні закономірності засвоєння знань і вмінь дорослими суб’єктами навчальної діяльності” [7, с. 179], специфічним предметом андрагогіки є теорія та методика навчання дорослих людей у контексті неперервної освіти [7, с. 6], а неперервна освіта – складова системи післядипломної педагогічної освіти (педагогічний (андрагогічний) процес є також спеціально організованим, “позитивно результативним освітнім процесом”, у просторі якого “здійснюється синтез ідей і положень із галузі не тільки людинознавства, а і суспільствознавства, філософії освіти, культурології, інших дисциплін... Таким чином, андрагогіка являє собою яскравий приклад вираження загальних тенденцій розвитку сучасного наукового знання” [7, с. 6–7], що дає змогу обирати різні шляхи до розвитку педагогічного професіоналізму через “науковий контекст андрагогічного знання визначається розглядом таких категорій, як: людина (в її цілісності на етапі життєдіяльності, що характеризується як дорослість); дорослість (якість, що задає віковий і соціальний діапазон розгляду специфіки дорослої людини як суб’єкта освіти); освіта (соціокультурний механізм цілеспрямованого розвитку і формування людської якості (образу) на основі систематизованого в змістовному і процесуальному аспектах навчання і виховання); освіта дорослих (перебуває у контексті неперервної освіти професійно-особистісного становлення людини, здійснюється у варіативних формах); неперервна освіта (освіта, що розглядається у співвіднесенні із цілісним простором життєдіяльності людини); андрагог (загальна назва спеціалістів, зміст роботи яких пов’язаний зі сферою навчання дорослих)” [7, с. 7].

Висновки. Отже, можна стверджувати, що акмеологія розкриває пріоритети розвитку дорослої особистості в самовираженні у професії, вивчення професіоналізму як рівня діяльності; аксіологія – професіоналізм як самоцінність; андрагогіка – специфічні закономірності засвоєння знань і вмінь; педагогічна психологія – втілення знань із психології у педагогічну практику; синергетика – самоорганізацію.

Дані зазначених наук дають можливість виявити найбільш пріоритетні шляхи розвитку професіоналізму вихователям дошкільних навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти, допомогти з’ясувати особистісні значущі якості (педагогічні цінності, характерологічні особливості), стимули, мотивацію до праці, насамперед над собою.

Список використаної літератури

1. Акмеология : учеб. пособ. / А. Деркач, В. Зазыкин. – СПб. : Питер, 2003. – 256 с.
2. Большая советская энциклопедия : в 3 т. / гл. ред. А. Прохоров. – М. : Советская энциклопедия, 1969. – Т. 1: А-Ангоб. – 608 с.
3. Данилова Г. Акмеологічна модель педагога в ХХІ столітті / Г. Данилова // Рідна школа. – 2003. – № 6. – С. 6–9.
4. Зеленев Є.А. Теоретичні основи планетарного виховання студентської молоді : [монографія] / Є.А. Зеленев. – Луганськ : Вид-во НЦПРК “НОУЛІЖ”, 2008. – 272 с.
5. Зубова О. Сущность и структура акмеологических способностей / О. Зубова // Акмеология. – 2003. – № 4 (8) (декабрь). – С. 80–84.
6. Колесникова И. Педагогическая праксеология : учеб. пособ. для студ. высших пед. уч. завед. / И.А. Колесникова, Е.В. Титова. – М. : Академия, 2005. – 256 с.
7. Основы андрагогики : учеб. пособ. для студ. высших пед. уч. завед. / И. Колесникова, А. Марон, Е. Тонконогая и др. ; под ред. И. Колесниковой. – М. : Академия, 2003. – 240 с.
8. Столяренко Л. Педагогическая психология / Л. Столяренко. – Ростов н/Д : Фенах, 2010. – 544 с. – (Серия: Высшее образование).

Стаття надійшла до редакції 14.01.2013.

Самсонова Е.А. Акмеологический подход в теории и практике последипломного педагогического образования

В статье рассматривается акмеологический подход в теории и практике последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: акмеология, акмеологический подход, воспитатели дошкольного образовательного учреждения, профессионализм, последипломное образование.

Samsonova E. Acmeologists approach in theory and practice postgraduate education

In the article acmeological approach to the theory and practice of postgraduate teacher education.

Key words: archeological, archeological approach, professionalism, teacher of preschool educational, postgraduate teacher education.